

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Гудима А. А.

Стаття присвячена дослідженню особливостей проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності промислових підприємств в сучасних умовах господарювання. Досліджено сучасний стан об'єктів промислової власності в Україні. Розглянуто особливості проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності на промислових підприємствах. Запропоновано порядок проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності, що враховує специфіку цих об'єктів з відображенням вимог бухгалтерського обліку та фінансової звітності. З метою підвищення інформативності управлінського обліку розроблено пропозиції щодо раціоналізації послідовності проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві для отримання повної інформації в розрізі всіх складових системи.

Статья посвящена исследованию особенностей проведения инвентаризации объектов интеллектуальной собственности промышленных предприятий в современных условиях хозяйствования. Исследовано современное состояние объектов промышленной собственности в Украине. Рассмотрены особенности проведения инвентаризации объектов интеллектуальной собственности на промышленных предприятиях. Предложен порядок проведения инвентаризации объектов интеллектуальной собственности, учитывающий специфику этих объектов с отображением требований бухгалтерского учета и финансовой отчетности. С целью повышения информативности управленческого учета разработаны предложения по рационализации последовательности проведения инвентаризации объектов интеллектуальной собственности на предприятии для получения полной информации в разрезе всех составляющих системы.

The article investigates the features of the inventory of intellectual property of industry in the current economic conditions. The current state of industrial property in Ukraine is investigated. Features of the inventory of intellectual property in industry are considered. A procedure for the inventory of intellectual property, taking into account the specificity of these objects with display of requirements of accounting and financial reporting is offered. To improve the information content of management accounting, the proposals for rationalization of sequence of inventory of intellectual property rights in the company to obtain complete information in the context of all components of the system are developed

Гудима А. А.

асист. каф. ОА ДДМА
ych@dgma.donetsk.ua

ДДМА – Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ.

УДК 657.371

Гудима А. А.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Об'єкти інтелектуальної власності створюються самими підприємствами, так і купуються у інноваційних підприємств, що має істотний вплив на формування складу активів. Об'єкти інтелектуальної власності являють собою вразливу позицію в системі бухгалтерського обліку і при їх оцінці, перш за все, необхідно встановити, наскільки активно вони будуть використовуватися в процесі виробництва, які доходи вони приносять в даний час і які принесуть у майбутньому. Економічна цінність інтелектуальної власності як товару та об'єкта комерційної реалізації вимагає від суб'єкта кваліфікованого управління цією сферою діяльності як єдиного організаційного цілого.

Проблемні питання обліку та контролю інтелектуальної власності як об'єкта активів підприємства були досліджені в працях вітчизняних науковців: Батищева В., Базилевича В., Бутніка-Сіверського О., Зінова В., Меренкова О., Морозова О., Плекан М., Підпригори О., Юскаєва В., Федулової Л. та інших. Багато праць присвячено проблемам інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності як складової нематеріальних активів підприємства. Здебільшого обліковці аналізують інтелектуальну власність з економічної точки зору, не до кінця враховуючи її важливі правові характеристики.

Проблема інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів була піднята та розглянута провідними науковцями, проте вона і на цей час лишається предметом дискусій. На даний час існує багато невирішених та неоднозначних питань як економічного, так і юридичного характеру.

Метою дослідження є аналіз особливостей та розробка пропозиції щодо раціоналізації порядку проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві для отримання повної інформації в розрізі всіх складових системи щодо формування та ефективного використання цих об'єктів.

Відповідно до визначення термінів, поданих у статті 2 міжнародної Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, інтелектуальна власність включає права, що належать до: літературних, художніх і наукових творів; виконавської діяльності акторів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту від недобросовісної конкуренції, а також усіх інших прав, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній областях [8].

Динаміку надходження заявок на об'єкти промислової власності у розрізі груп за 1 квартал 2012–2016 років за даними Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» представлено у табл.1 [1].

У I кварталі 2016 року, порівняно з аналогічним періодом попереднього року, загальна кількість заявок на ОПВ збільшилася майже на 26 % (табл. 1 та рис. 1). Кількість заявок на корисні моделі зросла більше ніж на 25 %, на промислові зразки – на 11%, на знаки для товарів і послуг – на 33 %. Кількість заявок на винаходи зменшилася на 12,6 % [1].

Протягом I кварталу з використанням системи електронного подання надійшло 64 заявки на винаходи, 37 – на корисні моделі та 641 – на знаки для товарів і послуг, що становить 5,9 % від загальної кількості поданих заявок.

Частка заявок на винаходи в загальній кількості заявок складала 7,5%, на корисні моделі – 19,1%, на знаки для товарів і послуг за національною процедурою – 55,1%, за міжнародною процедурою – 14,1%. Кількість заявок на промислові зразки становила 4,2%.

Таблиця 1

Показники надходження заявок на ОПВ в I кварталі 2012 – 2016 років

Об'єкти промислової власності	Кількість поданих заявок					2016 у % до 2015
	2012	2013	2014	2015	2016	
Усього надійшло	11882	12368	10714	10019	12619	125,9
Винаходи	1239	1325	1122	1083	947	87,4
Корисні моделі	2074	2595	2165	1922	2407	125,2
Промислові зразки	357	527	668	471	524	111,3
Знаки для товарів та послуг, в т.ч.	7582	7921	6759	6543	8741	133,6
За національною процедурою	5282	5453	4530	4521	6956	153,8
За процедурою РСТ	2000	2468	2229	2022	1785	88,3

Частка заявок від іноземних заявників у загальній кількості заявок на винаходи становила 44,5 % (проти 46,9 % у I кварталі 2015 року).

Лідерами серед іноземних країн у I кварталі були заявники зі США (108 заявок), Німеччини (55), Швейцарії (50), Франції (22), Великої Британії та Японії (по 19 заявок), частка заявок від яких становила майже 65 % [1].

У зв'язку з тим, що більше як 90 % заявок, поданих національними заявниками у I кварталі 2016 року, є не класифікованими, немає можливості проводити аналіз тенденцій патентування за основними технічними напрямками за вказаний період.

Аналіз розподілу іноземних заявок за основними технічними напрямками свідчить, що майже 58 % від їх загальної кількості належать до напрямку «Хімія», майже 13 % – «Машинобудування», майже 8 % – «Електротехніка». Серед заявок у галузі хімія переважають напрями «Лікарські препарати», «Органічна тонка хімія» (майже 29 %) та «Лікарські препарати» (понад 28 %) (рис. 5). У галузі машинобудування переважають напрями «Двигуни, насоси турбіни» (більше ніж 22 %) «Спеціальні машини» та «Транспорт» (по майже 17 %) [1].

Для отримання максимально реального результату в ході підготовки і проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності необхідно передбачити і врахувати всі складові системи щодо створення і використання інтелектуальної власності, в тому числі дотримання інтересів всіх учасників відносин. Рекомендується в ході інвентаризації обов'язково розглянути науково-технічні, правові і економічні аспекти процесу інвентаризації інтелектуальної власності на підприємстві.

Для цього до складу інвентаризаційної комісії доцільно включати експертів з інтелектуальної власності або інженерно-технічний персонал підприємств (технічні працівники, представники юридичних служб, розробники тощо), представників служби внутрішнього аудиту організації, незалежних оціночних і аудиторських підприємств, патентних повірених. Це дозволить підвищити результативність проведення інвентаризації інтелектуальної власності і одночасно виявити перелік проблемних питань, пов'язаних з правовою охороною та оцінкою даних ресурсів, грамотне вирішення яких сприятиме підвищенню ефективності управління власністю промислових підприємств [6].

Джерелами інформації для інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності є первинні облікові документи, реєстри бухгалтерського обліку за рахунком 12 «Нематеріальні активи» та дані бухгалтерської фінансової звітності [6].

Порядок проведення інвентаризації інтелектуальної власності багато в чому аналогічний інвентаризації основних засобів, оскільки вони також є необоротними активами [6].

Інвентаризація інтелектуальної власності починається із створення переліку об'єктів інтелектуальної власності та перевірки наявності документів, що є однією з умов для прийняття до бухгалтерського обліку об'єкта як нематеріального активу згідно (П(С)БО) 8 «Нематеріальні активи» [4].

Після складання переліку об'єктів інтелектуальної власності, наявної на підприємстві, необхідно переконатися в наявності об'єкта інтелектуальної власності та використання інтелектуальної власності у сфері виробництва. Це досягається перевіркою документів, в яких цей об'єкт описаний, зображений або іншим чином зафіксований на матеріальних носіях, наприклад в доданому до охоронного документа описі, а також перевіркою документів, що підтверджують практичне використання даних об'єктів у продукції організації або в її виробничих процесах і технологіях [5].

Опис технології виробничого процесу, конструкторська документація, зображення зразків продукції, програми для ЕОМ, бази даних або інша документація дозволяють не тільки ідентифікувати даний об'єкт інтелектуальної власності, але і підтвердити використання конкретних об'єктів у виробничому процесі підприємства. Головним критерієм експертизи на даному етапі є забезпечення можливості ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності, встановлення факту їх наявності і використання на підприємстві.

Основним змістом наступного етапу є перевірка дійсності прав підприємства на об'єкти інтелектуальної власності, обсягу прав підприємства (є об'єкт власністю підприємства або воно володіє лише правом на використання цього об'єкта), термін володіння правами та інших основних договірних умов закріплення прав власності чи прав на використання об'єктів інтелектуальної власності.

До документів, що підтверджують правомірність володіння майновими правами та підлягають перевірці під час інвентаризації, відносяться:

- 1) патенти і свідоцтва патентного відомства або зареєстровані їм ліцензії на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей, товарних знаків, знаків обслуговування, а також програм для ЕОМ і баз даних;
- 2) авторські ліцензійні договори про використання творів науки, літератури і мистецтва;
- 3) договори замовлення на створення інтелектуальної власності, включаючи авторські договори замовлення і договори на НДДКР;
- 4) замовлення на створення службових творів, супроводжувані контрактами з творцями (авторами, керівниками роботи) інтелектуальної власності, що визначають майнові права організації, замовника службових творів і працівників організації;
- 5) установчі договори, в яких в якості внеску до статутного капіталу виступають майнові права на інтелектуальну власність;
- 6) рішення органів державної влади про передачу майнових прав на інтелектуальну власність, що належать державі: про приватизацію, банкрутство, комерційних і інвестиційних конкурсах, реорганізаціях, ліквідації організацій, що належать державі;
- 7) документи про безоплатну передачу майнових прав.

Охоронні документи, як правило, складаються з офіційних грамот, які видаються відповідним органом Патентного відомства (Укрпатенту) і доданих до грамот описів (зображень) об'єктів промислової власності.

При експертизі дійсності охоронних документів необхідно перевірити їх дійсність: «по об'єкту», «по території», «за термінами дії» охоронного документа.

У разі невідповідності будь-якого з цих критеріїв охоронний документ визнається недійсним щодо конкретного об'єкта інтелектуальної власності, на який видано цей охоронний документ. При цьому треба враховувати, що видається тільки один офіційний охоронний до-

кумент (патент, свідоцтво), який знаходиться, як правило, у патентовласника. У осіб, які використовують даний об'єкт за ліцензією, можуть бути (має бути) копія охоронного документа і копії опису (зображення) об'єкта, а також офіційно зареєстрований в Патентному відомстві ліцензійний договір.

При експертизі дійсності охоронного документа «по об'єкту» потрібно враховувати, що обсяг правової охорони, що надається патентом на винахід і свідченням на корисну модель, визначається їх формулою, що виражає суть винаходу або корисної моделі, патентом на промисловий зразок – сукупністю його істотних ознак, відображених на фотографіях виробу (макета, малюнка), а свідоцтвом на товарний знак – переліком товарів або послуг, зазначених в свідоцтві. Щодо інших об'єктів даний охоронний документ буде недійсним. Тому при експертизі необхідно проведення порівняльного аналізу об'єктів.

При експертизі охоронного документа «за територіальною ознакою» необхідно враховувати, що охоронний документ діє тільки на території тієї країни, в якій він виданий.

При експертизі охоронного документа «за термінами дії» необхідно враховувати, що практично всі охоронні документи мають визначені в законі терміни дії.

Нижче наведений термін дії кожного виду патенту та свідоцтва в Україні:

1. Термін дії патенту на винахід діє 20 років, без повторної можливості продовження. При цьому щорічно необхідно сплачувати держмити - у такий спосіб як би продовжувати термін дії патенту.

Виключенням може бути хіба що термін дії патенту, де об'єктом винаходу є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин. В цьому випадку термін дії патенту на винахід в Україні може бути продовжений ще на 5 років.

2. Термін дії патенту на корисну модель дорівнює 10 рокам, без можливості продовження терміну виданого охоронного документа в Україні. При цьому необхідно щорічно продовжувати термін дії патенту на корисну модель за допомогою сплати державного збору.

3. Термін дії патенту на промисловий зразок становить 10 років та може бути продовжений повторно на 5 років. Термін продовження дії патенту на промисловий зразок можна застосувати один раз.

Так само як і для об'єктів вказаних в п.1 та п.2, за підтримання дії патенту сплачується відповідний щорічний державний збір.

4. Термін дії свідоцтва на торгову марку складає - 10 років. По закінченню 10-ти років, термін дії свідоцтва на торгову марку за сплату відповідного держмити може бути продовжений знову на 10 років. У такий спосіб термін дії свідоцтва на торгову марку можна продовжувати безліч раз.

Цей термін дії свідоцтва на торгову марку залежить тільки від зацікавленості Власника в тому, наскільки довго йому потрібно закріпляти за собою монопольні права володіння даним позначенням.

5. Термін дії свідоцтва на авторське право діє протягом усього життя автора та 70 років після його смерті.

Термін дії немайнових прав автора в Україні безмежний, як загалом в усьому світі.

6. Термін дії свідоцтва на суміжне право діє 50 років.

При перевірці термінів дійсності охоронних документів необхідно враховувати, що дію охоронних документів може бути припинено достроково за причин офіційного визнання їх недійсними, за клопотанням патентовласника або при несплаті у встановлений термін мита за підтримку охоронних документів у силі. При цьому відомства в своїх офіційних виданнях публікують відомості про дострокове припинення дії охоронних документів.

Таким чином, перевірка дійсності охоронних документів вимагає участі кваліфікованих фахівців, здатних здійснити об'єктивну експертизу дійсності охоронних документів. У таких випадках можуть допомогти патентні повірені – офіційно зареєстровані в Державному реєстрі фахівці з регулювання відносин, що виникають у зв'язку зі створенням, право-

вою охороною та використанням об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно до документу про представників у справах інтелектуальної власності нині в нашій державі інтереси громадян у цій сфері представляють понад 400 патентних повірених. Їх правовий статус забезпечує Постанова RVE «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» [9].

Для об'єктів інтелектуальної власності, що не мають офіційних охоронних документів (наприклад, для науково-технічних розробок типу ноу-хау), документами, що підтверджують права організації, можуть бути договори на створення і передачу науково-технічної продукції, що підтверджують факт створення даного об'єкта (об'єктів) в процесі виконання НДР або ДКР або підтверджують створення даного об'єкта за завданням організації і при фінансуванні робіт підприємством («службове завдання» або «створення за замовленням»). Це документи, що підтверджують факти виникнення прав безпосередньо в організації, або документи, що підтверджують факти передачі підприємстві прав на об'єкти інтелектуальної власності іншими правовласниками (авторські договори, договори про передачу ноу-хау).

Для промислової власності (тобто при наявності офіційних охоронних документів) можливі три основних варіанти виникнення прав підприємства на об'єкти і відповідно наступні варіанти їх документального оформлення [7]:

- об'єкти промислової власності були створені безпосередньо на підприємстві або за його замовленням (при фінансуванні розробок підприємством і з закріпленням за договором прав власності за ним), і тому спочатку (за фактом створення) підприємство має права власності на дані об'єкти та винятковими правами на їх використання. У цьому випадку в охоронних документах підприємство повинно бути зазначене в якості заявника (патентовласника), тобто особи, що подала від свого імені заявку на видачу патентів, отримала патент і володіє майновими правами на дані об'єкти та винятковими правами на їх використання на підставі отриманого на його ім'я патенту;

- об'єкти промислової власності початково були створені на іншій фірмі, а потім права на них були повністю відступлені (передані) підприємству. В цьому випадку повинен бути офіційно зареєстрований в Державній службі інтелектуальної власності України договір про відчуження патенту попереднім патентовласником;

- підприємство отримало від інших патентовласників офіційний дозвіл (ліцензію) на право використання об'єктів промислової власності. У цьому випадку необхідна наявність ліцензійного договору. Ліцензійні договори на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків і товарних знаків також підлягають обов'язковій реєстрації в Патентному відомстві і без офіційної реєстрації за законом визнаються недійсними.

На заключному етапі інвентаризації на основі аналізу документів, сформованих в ході її проведення, інвентаризаційною комісією робиться прогноз щодо подальшого застосування інтелектуальної власності в цілях підвищення ефективності використання наявних у виробничій організації ресурсів, як інтелектуальних, так і фінансових.

ВИСНОВКИ

Аналіз раніше викладеного дозволяє зробити висновок про те, що інвентаризація об'єктів інтелектуальної власності має ряд відмінностей від інвентаризації інших видів майна суб'єктів господарювання. Вказані відмінності в основному зводяться до вирішення в ході проведення інвентаризації наступних завдань:

- виділення характерних особливостей об'єктів інтелектуальної власності;
- встановлення прав підприємства на об'єкти інтелектуальної власності з метою вчинення щодо них дій, що не суперечать законодавству, та законність використання їх у господарській діяльності;
- виявлення частки інтелектуальних активів у майні підприємства.

В результаті проведеного дослідження отримані наступні результати:

1. Сформульовані основні організаційно-функціональні аспекти інвентаризації інтелектуальної власності підприємства для отримання повної достовірної інформації в розрізі всіх складових системи щодо формування та використання цих об'єктів.

2. Позначені джерела інформації для проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності.

3. Запропонований порядок проведення інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності, що враховує специфіку цих об'єктів з відображенням вимог бухгалтерського обліку на основі дослідження теоретичних підходів до формування, обліку та оцінки інтелектуальної власності, що застосовуються в українській і зарубіжній теорії і практиці.

Проведене дослідження і розроблені на його основі пропозиції дозволяють обґрунтовано зробити висновки, що мають значення для подальшого розвитку теоретико-методологічних, науково-методичних засад та практичних рішень проблем вдосконалення процесу інвентаризації інтелектуальної власності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Промислова власність у цифрах: Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» за I квартал 2016 року*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/i_upload/file/promvlasnist-ikv-2016.pdf.
2. *Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 16 листопада 2009 р. № 1327*
3. *Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і підприємств, затверджена наказом Мінфіну від 30.11.99 р. №291*
4. *Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 8 «Нематеріальні активи», затверджене наказом МФУ № 242 від 18.10.99р*
5. *Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» від 22.11.2004 р., №732*
6. *Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» від 02.09.2014 р., №879*
7. *Наказ Міністерства статистики України «Про затвердження форм первинної облікової документації з обліку об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань (топографії) інтегральних мікросхем і раціоналізаторських пропозицій) та Інструкції щодо їх заповнення» від 10.08.2004 р., №469*
8. *Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : Міжнародний документ від 14.07.1967 р.*
9. *Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)” від 10 серпня 1994 року № 545 (зі змінами 1994, 1997, 2001, 2002 р).*
10. *Артеменко Н.В. Нематеріальні активи: основи бухгалтерського обліку та оцінки / Н.В. Артеменко, Н.В. Ширяєва // Вісник НТУ «ХП». – 2015. – № 25(1134). – С. 94–99.*
11. *Волошан І.Г. Обліково-інформаційне забезпечення інтелектуальної власності як складової активів підприємства / І.Г. Волошан // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 846–849.*
12. *Дорожко Г.К. Проблеми ідентифікації об'єктів інтелектуальної власності в бухгалтерському обліку / Г.К. Дорожко, О.В. Балашова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. / ПДТУ. – Маріуполь, 2013. – Вип. 1. – Т. 3. – С. 51–54.*
13. *Жадан М. І. Гармонізація нормативних актів з питань обліку об'єктів права інтелектуальної власності / М. І. Жадан, Ю. О. Григоренко // Сталій розвиток економіки. – 2014. – № 1. – С. 171–178.*
14. *Жураковська І. В. Соціально-економічні аспекти розкриття показників інтелектуального капіталу в звітності підприємств / І. В. Жураковська, В. В. Чудовець // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 11. – С. 327–334.*
15. *Наберухін В. А. Міждисциплінарна концепція інтелектуальною власності у вирішенні проблем її обліку / В. А. Наберухін // Облік і фінанси. – 2015. – № 4. – С. 24–28.*
16. *Семенова В. Г. Контроль в системі управління інтелектуальною власністю підприємства / В. Г. Семенова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2015. – № 1(2). – С. 88–95.*